

Център Амалипе

ДЕЯН КОЛЕВ
ТЕОДОРА
КРУМОВА

ЦЕНТЪР АМАЛИПЕ

Гр. В. Гърново 5000, Ул. Самуил 4, ет. 1, ап.16, п.к. 113

Center_amalipe@yahoo.com, office@amalipe.com

www.amalipe.com

FB: Амалипе - Велико Гърново

Непродължаващите средно образование:

колко, къде, защо и как?

ЦЕНТЪР АМАЛИПЕ

ДЕКЕМВРИ 2017

През юни 2017 г. основно образование получиха както завършващите осми клас, така и седмокласниците. Основните училища за последно обучаваха ученици в осми клас. Така влезе в сила едно от нововъденията на Закона за предучилищното и училищното образование – новата образователна структура, смъкваща границата на основното образование в седми клас. Два месеца по-късно, 11602 специалисти, организирани в 1103 екипа за обхват започнаха издирването на 206 000 отпаднали и необхванати в предучилищно и училищно образование деца. Една от задачите, на която те и Регионалните управления на образованието следваше да отделят специално внимание, бе завършилите основно образование да продължат в средни училища. До колко тази задача бе успешно изпълнена? Доведе ли новата образователна структура до увеличаване на отпадналите, или напротив?

Настоящият анализ опитва да хвърли светлина по четири въпроса: колко от завършилите основни училища през 2017 г. са продължили средно образование, къде са концентрирани непродължаващите, защо не продължават и как може да бъде преодоляна негативната тенденция. Материалът завършва с препоръки към МОН и останалите институции, ангажирани с пълния обхват. Следва да уточним, че статията се отнася до учениците, завършващи основни училища, а не до всички завършващи основно образование ученици. Анализът почива на информация, включваща всички основни училища (вкл. т.нар. „прогимназии), предоставена от МОН. Но в основна степен обучават и т.нар. СУ – средни училища (бившите СОУ),

а до юни 2017 – и повечето професионални и профилирани гимназии. Настоящият материал не включва информация за тях, поради отсъствието на такава в МОН.

Данните, описани по-долу, са условни. Те са получени от основната институция, имаща правомощията да събира такава информация на национално ниво – Министерство на образованието и науката - и от тази гледна точка нямаме основания да се съмняваме в прецизността им. Но е факт наличието на тревожна тенденция много средни училища да записват „на книга“ в осми клас ученици, които така и не стъпват в тях. Това се прави, за да сформират паралелки и да получат по-голям делегиран бюджет. В „добрия“ случай, тези на практика „мъртви души“ (които са съвсем реални не-обхванати в средно образование младежи, подлежащи на задължително обучение в дневна форма), биват „отпаднати“ едва след януари, когато бюджетът за следващата година е формиран, а в по-лошия вариант (значително по-рядък, но все пак съществуващ) продължават да се водят в дневниците години наред. Затова колкото и прецизни да са данните на МОН, не можем да сме докрай убедени в тяхната точност: една част от учениците, посочени като продължаващи в осми или девети клас вероятно няма да стъпят в класните стаи, като никой не може да посочи със сигурност каква е тази част. Все пак, данните очертават тенденции, които са ясни и статистически значими, без да зависят от абсолютната точност на цифрите.

1. Основните тенденции

Анализът на данните за записаните през септември 2017 г. в средни училища ученици, които са завършили основни училища (7-ми или 8-ми клас) през учебната 2016 /17 г. очертава следните тенденции:

1. Хиляди ученици отпадат след завършването на основно образование, превръщайки се в най-голямата група отпадащи или незаписани

Въпреки че става дума за възраст, в която обучението в дневна форма е задължително и всички завършили основните училища следва да продължат в средни училища (става дума за 13 – 15 годишни деца), реалната картина е различна. Общо 2763 ученици от 42221 получили диплом за основно образование в ОУ, не са записани в никакъв вид средно училище, което прави 6,33 %. Следва да посочим, че по данни на НСИ от предходните години, напускащите училище в прогимназиален етап се движат между 3 и 4 % годишно. От тази гледна точка 6,33 % непродължаващи в първи гимназиален етап изглеждат стряскащо.

След завършен 7 клас не са продължили 4,56 % от дипломираните в ОУ ученици (1319 от 28963).

Процентът е значително по-висок след завършен 8 клас – 10,19 % (1354 от 13285), като броят е доста сходен, почти идентичен. Причината за голямата процентна разлика се крие в това, че през предходните години две трети от седмодасниците продължаваха в професионални или профилирани гимназии. Основните училища изпълняваха и функцията да задържат в класните стаи и да образават тези ученици, които не са мотивирани да продължат в средна степен. Законът за предучилищното и училищното образование „смъкна“ с една година първия „изход“ от системата. Вероятно много от тези 1319 ученици, които сега прекъснаха образованието си след 7-ми клас, биха продължили в осми, ако училищата им предоставяха тази възможност.

2. Наличието / липсата на средно училище в съответното населено място е важен статистически значим фактор, който влияе на записването в средно образование.

Почти двойно по-висок е процентът на незаписаните в средна степен ученици, завършили основни училища, които са единствени в съответното населено място: 8,97 % в сравнение с 5,03 % от завършилите ОУ в градовете. Разликата е особено голяма сред завършващите седми клас: 7,46 % от завършилите 7 клас в основни училища в селата и малките градове не са се записали в средно училище, докато в градовете непродължаващите са едва 3,52 %. След осми клас процентната разлика е по-малка, но броят непродължили деца е почти същия, както след седми клас.

Тази статистика потвърждава една от основните хипотези, която сме защитавали и в други статии: при част от по-консервативните и патриархалните общности, физическата близост на училището е една от ключовите предпоставки за посещаемостта, а отсъствието на училище в населеното място по местоживееене води до отпадане / незаписване и ограничаване на достъпа до образование. Наличието на безплатен транспорт до училище в друго населено място може само частично да компенсира отсъствието на физическа близост.

Хиляди ученици отпадат след завършването на основно образование, превръщайки се в най-голямата група отпадащи или незаписани

Наличието / липсата на средно училище в съответното населено място е важен статистически значим фактор, който влияе на записването в средно образование.

3. Формирането на обединени училища се оказва ефективно средство за намаляване до минимум на отпадането след 7-ми клас

Петдесет и пет основни училища се трансформираха в обединени (т.е. обучаващи ученици и в първи гимназиален етап, до 10-ти клас) от новата учебна 2017 / 18 година. Повечето от тях са в села – 48, пет са в градове, а две са в столицата. Всички те са предложени с решение на съответния общински съвет, като са получили становище – позитивно или негативно – от РУО и финално одобрение от министъра на образованието. Повечето успяха да формират паралелки в осми клас през септември 2017 г., част от тях – не успяха.

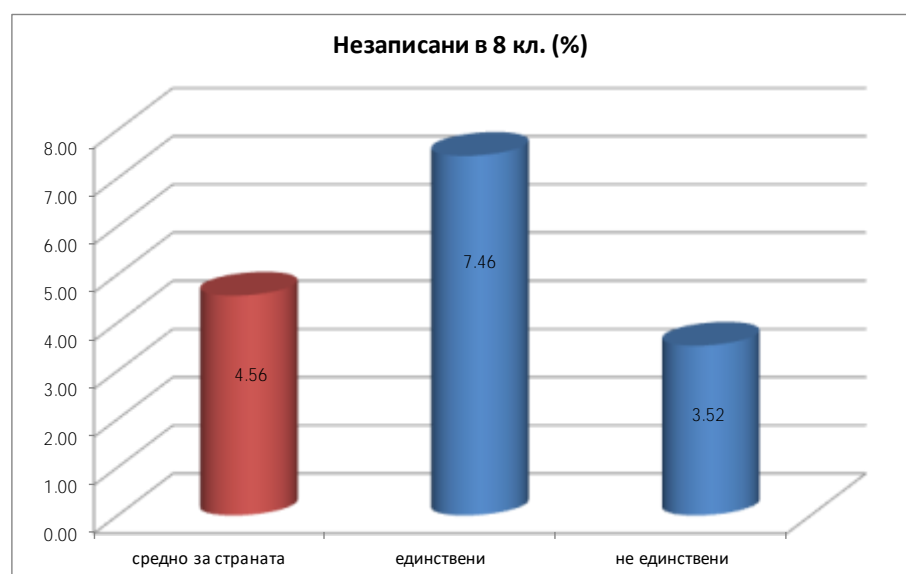
Средният процент на незаписаните в осми клас ученици, които придобиха основно образование след 7 клас в настоящите 55 обединени училища е едва 2,3 % (24 от общо 1047 ученици). В голямата част тях – 43 обединени училища – няма нито един непродължил след 7 клас. Разбира се, част от учениците продължават в професионални гимназии, в СУ или в профилирани гимназии, като най-много са записани в 8 клас в съответното обединено училище. Най-голям брой непродължили – 5 ученици – има в обединеното училище в с. Зафирово, в което не е сформиран 8 клас.

4. Отпадащите / непродължаващите в гимназиално образование не са равномерно разпределени по училища и региони, а е налице концентрация и дори свръхконцентрация в определени общини и училища.

Ако направим срез на училищата, чиито ученици продължават в средни училища порядко от средния процент за страната, ще видим, че това са 341 от 1241 основни училища със завършили седмокласници. Училищата със свръх-концентрация на непродължаващи (т.е. двойно по-висок процент от средния за страната) са 249 спрямо завършилите седмокласници и 189 спрямо завършилите осмокласници. На практика в една пета от училищата са концентрирани четири пети от непродължаващите средно образование ученици. Кои са тези училища?

Не бихме изреждали имена и смятаме, че публикуването на списък на училищата с най-много отпадащи би бил грешка, тъй като ще доведе до незаслуженото им стигматизиране. Училищата работят с различна семейна среда: в някои от тях мнозинството от родителите са с основно и по-ниско образование и може да се очаква, че в тях процентът на непродължаващите в средна

степен ще е значително по-висок, отколкото в училищата с концентрация на родители-висшисти. Напълно е възможно първата група училища да имат много по-висока „добавена стойност“ от към намаляване на отпадането, отколкото вторите, но в същото време да имат по-висок брой незаписани. Разбира се, в масовия случай големият брой отпадащи / незаписани индикира проблем в начина, по който функционира училището...

Това, което можем да посочим като статистически значими и ясно открояващи се тенденции при разпределението на непродължаващите в средна степен ученици е свръх-концентрацията им в два типа училища:

1. Училища, които са единствени в населено място:

разбира се, далеч не всички „селски“ училища имат много непродължаващи. Напротив, в 510 от общо 791 основни училища, които са единствени в съответното село или малък град всички ученици след 7 клас продължават, а в 436 училища продължават всички завършили осмокласници. Но в същото време са налице и училища, в които над четири пети от завършилите основно образование не са записани в никакво средно училище.

Като цяло, в 192 основни училища, които са единствени в населено място, е налице процент на непродължаващи в средна степен ученици, който е двойно по-висок от средния за страната, т.е. налице е свръх-концентрация;

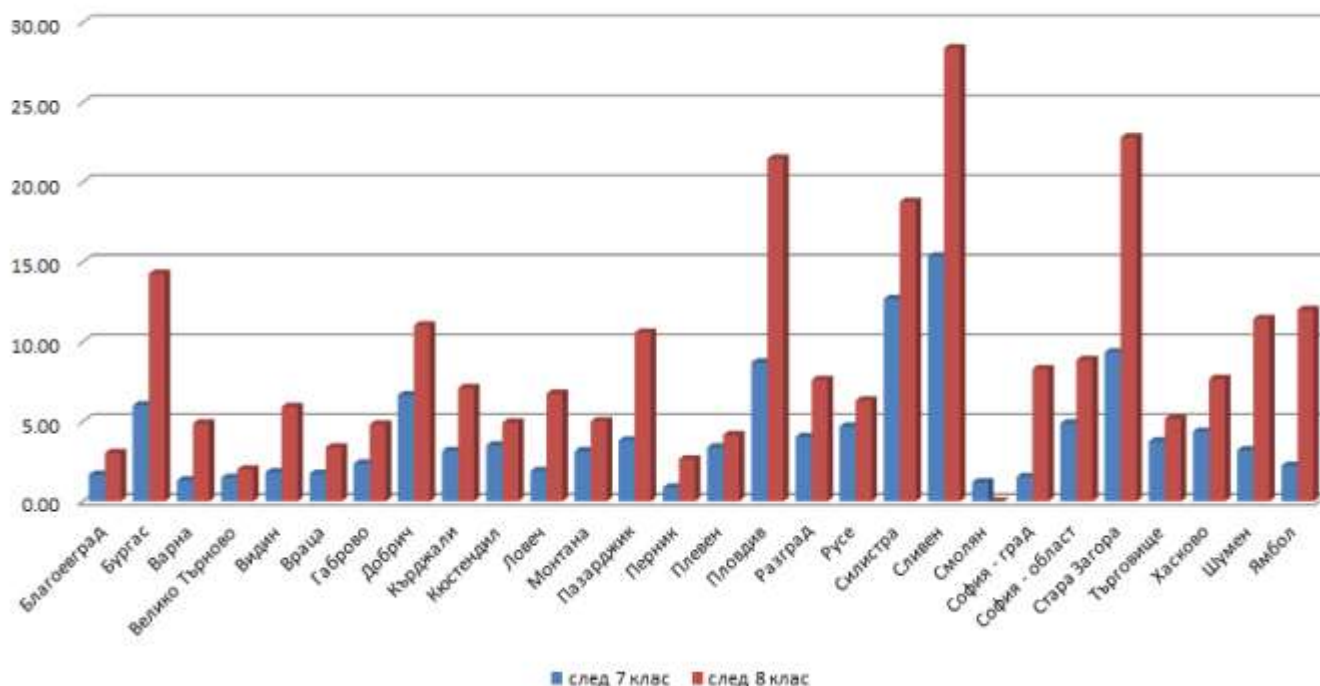
2. Сегрегирани „ромски“ училища:

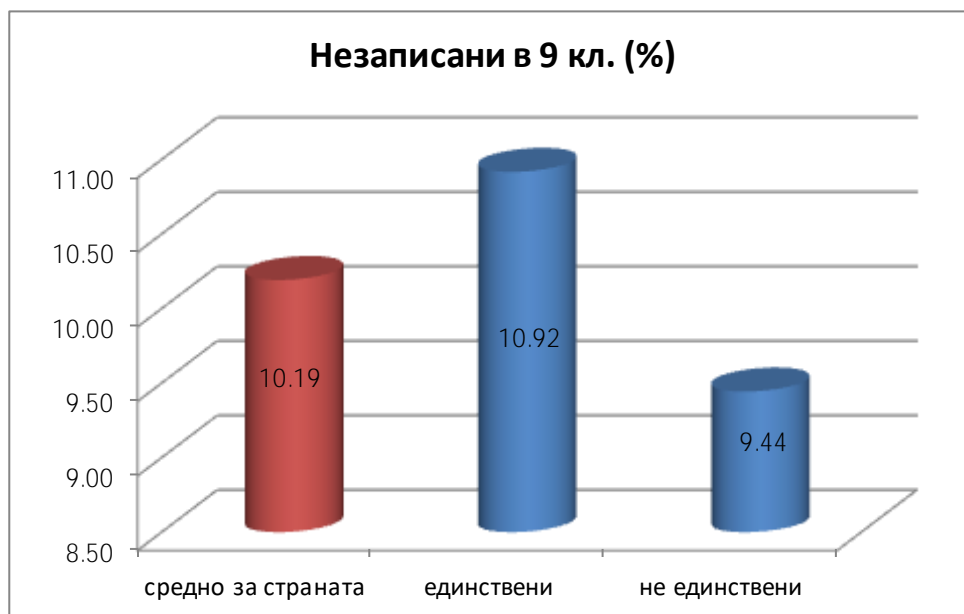
в ромските квартали в големите градове, а понякога и в по-малките, функционират училища, в които се обучават изцяло или почти изцяло ромски ученици. Обичайно броят на записаните в тях ученици е висок, както и броят на отпадналите. Голямата част от тези училища са със свръх-концентрация на непродължаващите средно образование.

Всъщност, от училищата със свръх-концентрация на непродължаващите средно образование преобладават чувствително основните училища, които са единствени в населено място: 192 от общо 249 училища със свръх-концентрация на непродължаващи след 7 клас ученици и са ситиурани в села и малки градове, както и 230 от общо 313 училища, свръх-концентриращи непродължаващите след 8 клас.

От градските училища със свръх-концентрация на непродължаващи, категорично преобладават сегрегираните „ромски“ училища. За тях няма официална информация: след 2009 г. МОН не събира информация на етнически принцип. Но от теренната информация за сегрегираните училища, която авторите на настоящата статия имат, прави впечатление, че картата на градските училища със свръх-концентрация на непродължаващите средно образование съвпада в голяма степен със сегрегираните училища. Все пак, не е налице пълно съответствие: някои от големите квартални „ромски“ училища успяват да насърчат своите

% ученици, които не продължават образование след 7 и 8 клас в основните и обединените училища

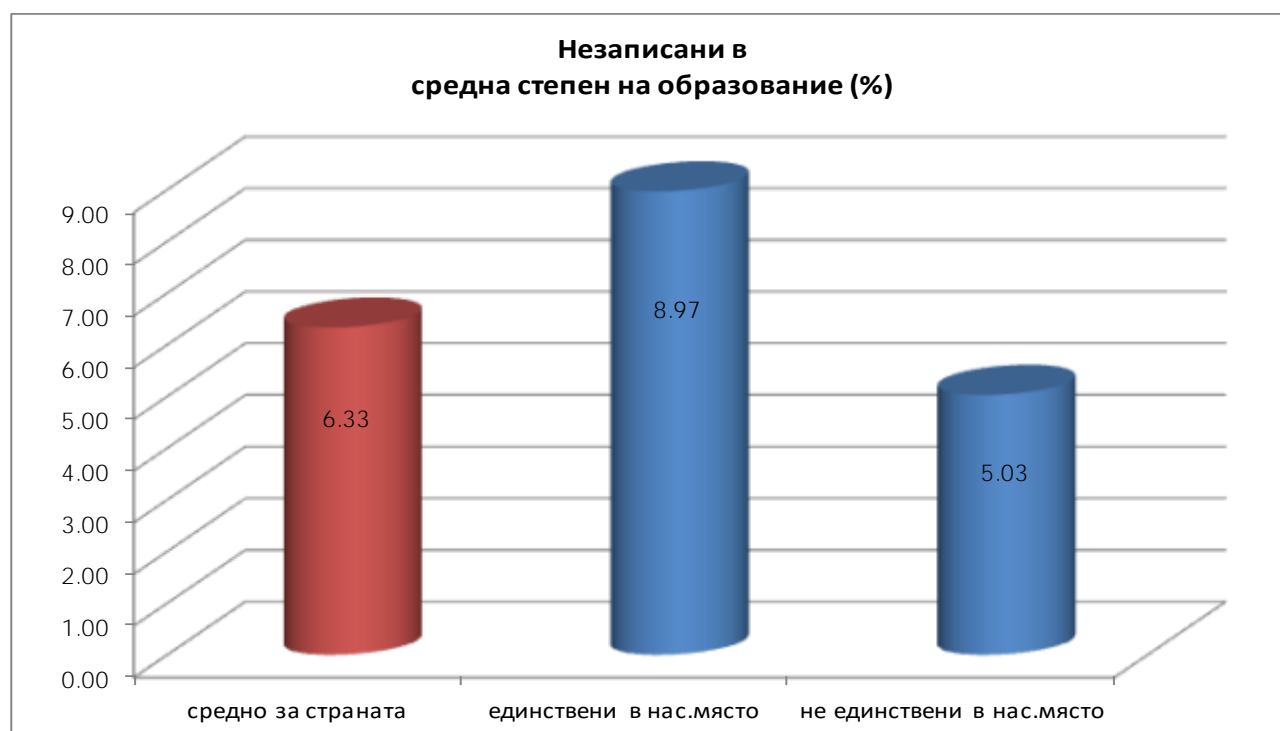

висок от процента в други области. Показателно е, че тези диспропорции не са в пряка зависимост от икономическите и демографско-етническите характеристики. Така например и в петте области в най-бедния NUTS2 регион – Северозападният – процентът на непродължаващите, както след 7-ми, така и след 8-ми клас, е значително по-нисък от средния за страната. При това, в посочените области

ученици да продължат средно образование. Така например, само 2 от завършилите основно образование в ОУ „Т. Каблешков” (София, квартал „Факултета”) 107 ученици не са се записали в средни училища! Същото важи и за част от „сегрегираните” училища в по-малките градове. Налице е положителна тенденция в част от „ромските” училища учениците масово да продължават в средна степен. Това не отменя факта, че в друга част отпадането е също така масово, както и това, че повечето градски основни училища с непродължаващи ученици са сегрегирани.

концентрацията на ромски ученици е висока. Данните показват, че областите с най-висока концентрация / свръх-концентрация на непродължаващи са Сливен (не продължават 15,36 % от завършилите 7-ми клас и 28,40 % от завършилите 8-ми клас), Стара Загора, Пловдив, Силистра. С относително висока концентрация са също така Бургас, Добрич, Шумен и Ямбол. На обратния полюс, с минимален процент на непродължилите са Враца (не продължават 1,74 % от завършилите 7-ми клас и 3,39 % от завършилите 8-ми клас), В. Търново, Перник, Благоевград, Плевен, Монтана и др. Абсолютен лидер е Смолян (не продължават 5 ученици от завършилите 7-ми клас, всички завършили 8-ми клас са записани в средни училища!).

Сериозни са и регионалните диспропорции. В някои области процентът на завършилите основно образование, които не продължават в първи гимназиален етап е пет-шест пъти по-

Възможни решения

Записването и завършването на поне първи гимназиален етап от всички ученици, завършили основно образование, е императивно необходимо. Не само, защото те са във възраст, подлежаща на задължително образование, но и защото българската икономика се нуждае от квалифицирана работна ръка. Наличието на хиляди ученици, които отпадат след завършване на основно образование е негативна тенденция, за преодоляването на която следва да бъдат предприети комплексни мерки. Настоящият анализ набляга на няколко такива:

1. Превръщането на основни училища, които са единствени в населено място в обединени, т.е. обучаващи и в първи гимназиален етап може да намали до минимум непродължаващите в първи гимназиален етап в селските райони. Както бе посочено по-горе, непродължаващите в осми клас в обединените училища са минимален брой. Макар да е все още твърде рано да се правят изводи за устойчивостта на тази тенденция (обединените училища функционират като такива едва от септември 2017 и все още не е ясно колко от записаните в тях ученици ще завършат, като това е валидно за всички други училища), както и за причините, физическата близост до училището вероятно ще продължи да бъде от ключово значение за продължаването в среден етап на младежите и особено на девойките от по-консервативните общности. Положителен факт е това, че част от завършващите

основно образование в обединените училища продължават в различни средни училища.

Наличието на десетки селски училища със свръх-коцентрация на непродължаващи ученици е предпоставка за разширяване на броя на обединените училища. МОН следва да направи целенасочен анализ на местата, в които основните училища да се трансформират в обединени и да подпомага този процес.

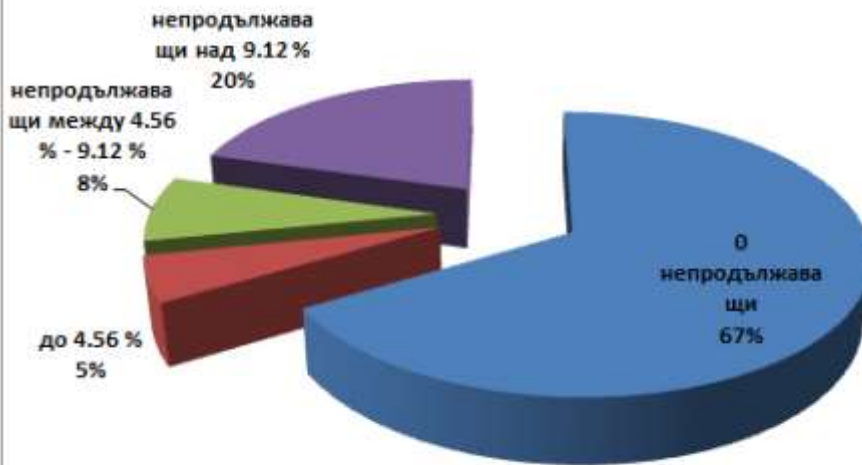
2. Десеграция на сегрегирани ромски училища в големите градове:

Трансформирането на сегрегирани училища в ромските квартали в големите градове в обединени училища също би довело до намаляване на отпадащите след завършване на основно образование, но би било стратегическа грешка поне поради две причини. Първо, ще задълбочи сегрегацията в образованието на ромските деца, което е в пълно противоречие със Стратегията за образователна интеграция. Второ, опитът показва, че и в сегрегирани училища в големите градове може да бъде постигнат минимален процент на непродължаващите в средно образование, но качеството в тях остава ниско. Инвестицията в десеграция, т.е. в мерки за стимулиране на обучението в етнически смесени училища след завършването на начален етап или основно образование е не само стратегически правилна, но и по-ефективна;

3. Целенасочен ресурс на програмен принцип за повишаване на обхвата и подобряване на качеството на образование в училищата с концентрация и със свръх-концентрация на непродължаващи и отпаднали ученици: става дума за 20 – 28 % от училищата, в които процентът на непродължаващите е над средния или много над средния за страната. Голямата част от тях, особено училищата в селските райони, са не-дофинансирани чрез настоящата система на делегираните бюджети. Трудно може да се очаква, че те ще могат да преодолеят описаното неблагоприятно положение без подкрепа.

В същото време подкрепата за тези училища следва да бъде на програмен принцип, т.е. за дейности. Целесъобразно е

Разпределение на училищата в зависимост от % на ученици, не продължаващи образование след 7 клас

дейности за повишаване на капацитета и подкрепата на родителите за образованието на техните деца. Удачно е в изпълнението да участват неправителствени организации, работещи с местните общности, както и образователни медиатори. Посочената национална програма следва да бъде реализирана не само в училищата с концентрация и със свръх-концентрация на непродължаващи и

те да комбинират пред-зададени дейности, които са аналогични във всички училища и са доказали своята ефективност с уникални иновативни дейности, насочени към специфичния местен контекст. Удачно е в тях да бъдат включени всички страни в образователния процес: учители, ученици и родители. Партньорството на външни за училището фактори е изключително необходимо. От една страна, това могат да бъдат други училища, които работят в сходна среда, но са редуцирали до минимум непродължаването и отпадането. Партньорството и обменът на ноу-хау между двете групи училища има доказано положителен ефект за всички участници. От друга страна, участието на НПО и читалища също е ключово от гледна точка на експертизата, която те носят;

отпаднали ученици, но също така в училища с висок процент на обхванатите и продължаващите, но в които се обучават деца на родители с нисък образователен статус;

4. Национална програма за работа с родителите: без съмнение родителите са ключов фактор за продължаването или непродължаването на учениците в средни училища. В училищата, в които се обучават деца на родители с нисък образователен статус и/или родители от консервативни патриархални групи е целесъобразно да се реализират

5. Министерството на образованието следва да продължи и разшири подкрепата си за преодоляване на финансовите бариери пред обучаващите се в средни училища: напр. чрез безплатен транспорт от селата до избраната гимназия, безплатни учебници за най-бедните средношколци и др.

Разпределение на училищата в зависимост от % на ученици, не продължаващи образование след 8 клас

